

Treći međunarodni bioetički simpozij u Bosni i Hercegovini: Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije (Sarajevo, 25.-26. svibnja 2012.)

U vremenu u kojem se bioetika javno voli na različitim razinama društvenog života (od vrtića do sveučilišta, od civilnog društva do medija), više nas ne iznenađuju pre-više vijesti o novoj bioetičkoj manifestaciji, izdavačkom projektu ili novom bioetičkom društvu. U vremenu krize, moralne, koja je i pokrenula lavinu bioetičkih događanja, ali i financijske, puno veća vijest nažalost postaje kada neka od navedenih bioetičkih aktivnosti preživi početni zanos i opstane. Posebna potvrda slijedi kada njena učestalost preraste u poželjnu redovitost, te se svojim sadržajem i načinom organizacije uspješno etablira u uzornu instituciju bioetičkog integriteta.

Priznanje za takav uspjeh nedvojbeno pripada organizatorima Trećeg međunarodnog bioetičkog simpozija u Bosni i Hercegovini održanog u Sarajevu 25.-26. svibnja 2012. Nakon prve manifestacije *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije* (2006.), te druge *Integrativna bioetika i interkulturalnost* (2008.)¹, članovi Organizacijskog odbora, na čelu s neumornim Velimirom Valjanom, kao glavnu temu svog su trećeg simpozija odabrali naslov *Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije*, jasno se orijentirajući propitivanju aktualnih znanstvenih biotehnoloških dilema u prizmi bioetički prihvatljivih pristupa. Skupu je prisustvovalo preko tridesetak izlagača iz različitih područja znanosti, profila i svjetonazorskih uvjerenja, ali i zemalja balkanske regije.

Prvi dan simpozija započeo je u svečanom tonu, s obzirom da su se skupu obratili i brojni uglednici domaćeg javnog života (gradonačelnik Sarajeva Alija Behmen, provincijal Bosne Srebrene fra Lovro Gavran, predsjednik Bioetičkog društva u BiH Dževad Hodžić), ali i nekoliko kolega na istaknutim pozicijama u bliskim zemljama (Zoran Todorović, predsjednik Bioetičkog društva Srbije; Amir Muzur, predsjednik Hrvatskog bioetičkog društva; Dean Donev iz Centra za integrativnu bioetiku u Kumanovu/Makedonija). Rad u prvoj sekciji započeo je izlaganjem *Pojam rizika*,

---

¹ Radovi spomenutih manifestacija dostupni su u zbornicima radova (2007., 2009.), a urednik oba je izdanja Velimir Valjan.

kontrola rizika i bioetički diskurs, u kojem je autor, Sulejman Bosto (Sarajevo), izložio argumente uvođenja pojma rizika u suvremeni bioetički diskurs, ukazujući na sveopću ugroženost/rizičnost naših života razvojem i primjenom znanstvene moći. Aktualizaciji problematike nuklearne opasnosti u suvremenoj civilizaciji posebno je doprinio Hrvoje Jurić (Zagreb) izlaganjem *Od Hirošime do Fukušime: nuklearna tehnologija nekoć i danas* (ukazujući na karakter moderne nuklearne tehnologije kao istovremenog obećanje i prijetnje), dok je Zlatan Delić (Tuzla) u izlaganju *Biopolitika i biotehnologija u kontekstu humane epistemologije, kritičke analize diskursa i miroljubivih potencijala bosnistike* pokušao odgovoriti na neka pitanja procesa suvremenog (uništavanja) bosansko-hercegovačkog društva, uz pokušaj izgradnje univerzalnog novih ljudskih vrijednosti.

Drugu se sekcija sastojala od tri izlaganja: Tomislav Jozić (Sarajevo) *Biotehnologija – pozornica* (u središtu čijeg je interesa bila dvojbena pozivanja na pobačaj kao pozivanja na pravo žena), Velimir Valjan (Sarajevo) *Bioetika se ne tiče samo morala već filozofije u cjelini* (afirmirajući katoličku doktrinu bioetike ne kao dogmatsku, nego ontološku paradigmu, koja život istovremeno oblikuje u auto- i hetero-relaciji), te Igor Eterović (Rijeka) *Dostojanstvo osobe u vremenu biotehnološkog razvoja – kantijanski doprinos raspravi* (iznova i opravdano unoseći u suvremenu bioetičko - biotehnološku raspravu Kantove argumente o dostojanstvu osobe).

Treći set izlaganja započeo je Bakir Mehić (Sarajevo) temom *Bioetika između genotehnologije i zaštite ljudskog genoma* (kao polazište autor uzima postupke uzimanja uzoraka od pacijenata od strane liječnika i njihovo testiranje, pohranjivanje i korištenje od strane farmaceutske industrije); Lidija Gajski (Zagreb) u izlaganju *Cijepljenje – zdravstvena potreba ili dogma bez uporišta* jasno je razlažila argumente za i protiv (u financijskom, ali i medicinskom smislu) cijepljenja, nedvojbeno ukazujući na opravdanost sve snažnijeg antivakcionalnog pokreta, dok je posljednje izlaganje nosilo naziv *Biološko slični lijekovi – bioetička pitanja*, koje je održao Zoran Todorović (Beograd), naglašavajući pitanja kliničke efikasnosti i sigurnosti spomenutih lijekova uslijed skraćenih postupaka evaluacije.

Nastavak simpozija u poslijepodnevnom sekcijama započeo je izlaganjem Marije Selak (Zagreb) *Čovjek: od manjkavog do transhumanog bića*, u kojem autorica u bioetičku raspravu o biotehnologiji uvodi uvijek aktualne, no nedovoljno zastupljene argumente njemačkog filozofijskog antropologa Arnolda Gehlena; slijedilo je izlaganje Deana Doneva (Skopje) *Za homo superiora i za jednu etiku ljudskog poboljšanja*, u kojem je autor iznio razloge za i protiv stalnih pokušaja prekoračivanja bioloških ograničenja uz pomoć suvremen tehnologije, dok je na bioetička pitanja u suvremenom sportu kao području sveopće dehumanizacije prisilom pobjeđivanja ukazala

Ivana Zagorac (Zagreb) iznimno zanimljivim izlaganjem *Proizvodnja pobjednika: sport u doba biotehnologije*.

Iva Rinčić (Rijeka) i Amir Muzur (Rijeka) u svom su izlaganju *Može li se genetičko testiranje smatrati biotehnologijom?* nastojali ukazati na dvojbenost smještanja genetičkog testiranja u biotehnologiju (samo testiranje ne sadrži mogućnost stvaranja "socijalno korisnih proizvoda" – što se navodi jednom od biotehnoloških odrednica). S obzirom da skupu nije nazočila Sandra Radenović (Beograd) (*Od personalizirane medicine do distopije*), slijedila su izlaganja Lejle Pojskić (Sarajevo) i Kasima Bajovića (Sarajevo) *Nova etička pitanja u vezi s genomskim informacijama* (o pravu na vlasništvo genetskim testiranjem dobivenih informacija) i Ivice Kelama (Osijek) *Monsanto – kompanija godine* (o povijesti etički prijepornih događanja u Monsanto kompaniji i stjecanju titule "najneetičnije korporacije" u svijetu 2010.).

Posljednju sekcija prvog dana skupa činila su tri izlaganja: Dalibor Ballian (Sarajevo) *Čovjek i šuma u izmijenjenim uvjetima*, u kojem autor zagovara etički odnos prema šumi (koncept bioetike time ujedno poprima svoje puno značenje etičkog odnosa prema životu uopće); Emir Džomba i Senada Čengić Džomba (Sarajevo) izložili su rad *Perspektive stočarske proizvodnje: neka bioetička razmatranja* (uvodeći u postupak moralnog vrednovanja konzumacije animalnih proizvoda, osim troškova i koristi, moralna načela koja nadilaze dominantno prisutni antropocentrični pogled); posljednje izlaganje *Biogoriva i bioetika* izložila je Ana Mrdović (Sarajevo), u bioetičku raspravu uvodeći zanimljive momente etičke opravdanosti pretvaranja poljoprivrednih proizvoda u biogoriva.

Drugi dan simpozija započeo je izlaganjem Luke Tomaševića (Split) i Suzane Vuletić (Đakovo) *Bio/tehnološka konstrukcija integrativne bioetike*, svojevrsnim apelom za integrativnom bioetikom kao mostom protiv svake vrste dualizma i imperativom ograničavanja čovjekova nekontroliranog razvoja; slijedilo je izlaganje *Prava pacijenata, povjerljivost podataka i genetska testiranja – zakonski akti u Bosni i Hercegovini*, u kojem su autori Faris Gavrankapetanović (Sarajevo), Jasmina Krehić (Sarajevo) i Ismet Cerić (Sarajevo) iznova podsjetili na etički dvojbena pitanja provođenja genetskih testiranja u Bosni i Hercegovini, dok je treće izlaganje nosilo naziv *Etičke dileme i prediktivno genetičko testiranje na Alzheimerovu bolest*. U njemu su se autori Lilijana Oruč (Sarajevo), Faris Gavrankapetanović (Sarajevo) i Ismet Cerić (Sarajevo) dotaknuli moguće dvojbenosti u smislu komercijalizacije genetičkih testova za navedenu bolest. Nada Gosić (Rijeka) u radu *Umjetna krv - profesionalni i etički izazovi* istražila je i predstavila uporišta integrativne bioetike za rješavanje profesionalnih i etičkih izazova primjene umjetne krvi; izostankom Vide Jeremić (Beograd) s temom *Bioetički aspekti tehnika asistiranog reprodukcije*, riječ je pripala Ajniji Omanić (Sarajevo), Mevlidi Serdarević (Sarajevo), Ameru Ovčini (Sarajevo) i Hajrunisi Čubro (Sarajevo).

vo), koji su izložili rad *Etička pitanja promjene imena, društveno-ekonomski uzroci i posljedice unutar mikrozajednice*. Treći u nizu izlaganja bili su Amir Muzur (Rijeka) i Iva Rinčić (Rijeka) izlaganjem *Ljudski mozak na putu od subjekta prema objektu biotehnoloških procesa*, nastojeći u središte biotehnoloških i njima potaknutih bioetičkih rasprava staviti promjene koje se u mozgu (posebno kod djece) dešavaju učestalim i dugotrajnim korištenjem elektroničkih uređaja.

Rad *Bioetička promišljanja o kvaliteti dječjeg razvoja* izložila je Nada Mladina (Tuzla) ukazujući na važnost i sveobuhvatnost procesa razvojnih procesa kod djece, kao i ulogu obitelji, bez obzira koliko se određeni tip obitelji razlikuje od njene tradicionalne slike. Samuela Kata Bešker (Sarajevo) kao naslov svog izlaganja odabrala je *Biotehnologija u odgojnim vrednotama djece*, baveći se utjecajem novih "odgojnih modela" (časopisi, video-igrice, internet itd.) na razvoj djece. Posljednje izlaganje na skupu, *Bioetička edukacija u okviru predmeta islamske vjeronauke u srednjim školama*, održali su Dževad Hodžić (Sarajevo) i Orhan Jašić (Tuzla) ukazujući na suvremene trendove edukacijskih pristupa bioetičkim temama u islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini.

Nakon izlaganja slijedila je završna diskusija i zatvaranje skupa, kao i poziv sudionima na slanje radova koje organizatori planiraju objaviti u zborniku radova. Oba su dana simpozija potaknula živu diskusiju i rasprave, kako u oficijelno predviđenim terminima, tako i u neformalnim druženjima sudionika, čime se u pravom smislu riječi razvijala kultura bioetičkog dijaloga, a bioetika postala živo mjesto susreta različitosti.

Od ostalih važnih informacija Trećeg međunarodnog bioetičkog simpozija u Bosni i Hercegovini, treba istaknuti da je u sklopu skupa održana i izborna skupština Bioetičkog društva u Bosni i Hercegovini. Uz čestitke novom predsjedniku, Daliboru Ballianu, izražavamo nadu da bioetika u Bosni i Hercegovini ovime dobiva novi zalog, te uspješno nastavlja razvijati se već dobro utabanim, ali i nekim novim stazama.

Iva Rinčić